

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA INNOVATSION YONDASHUVLARNI TASHKIL ETISHNING TARIXIY TARAQQIYOTI

Bo‘ronova Iroda Bo‘ronovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Maktabgacha va boshlang‘ich ta‘lim nazariyasi va amaliyoti kafedrası o‘qituvchisi

E-mail: irodaburonovna86@gmail.com

Tel: +998885494444

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23255459>

Annotatsiya. Maqolada boshlang‘ich sinflarda innovatsion yondashuvlarni tatbiq etish mazmuni, sharq va g‘arb olimlarining pedagogik qarashlari haqida ma‘lumot berilgan. O‘quv jarayonini tashkil etishda zamonaviy texnologiyalarni tatbiq etish zarurati asoslangan. Innovatsion pedagogika tushunchasi mazmuni

Kalit so‘zlar: innovatsiya, ijtimoiy, iqtisodiy, psixologik, pedagogik, pedagogik mahorat, insonparvarlashtirish, konsepsiya, innovatsion pedagogika, innovatsion ta‘lim.

Аннотация. В данной статье раскрывается специфика имплементации инновационных подходов в образовательный процесс начальной школы. Проводится сравнительно-сопоставительный анализ педагогических концепций восточных и западных мыслителей. Обосновывается объективная необходимость интеграции современных образовательных технологий в организацию учебного процесса. Детализируется концептуальное содержание понятия «инновационная педагогика» и её роль в модернизации начального образования.

Ключевые слова: инновация, социальный аспект, экономический фактор, психологическое измерение, педагогическая система, педагогическое мастерство, гуманизация образования, научно-педагогическая концепция, инновационная педагогика, инновационное обучение.

Abstract. This article elucidates the specifics of implementing innovative approaches within the primary school educational process. A comparative analysis of pedagogical concepts from Eastern and Western thinkers is conducted. The objective necessity of integrating modern educational technologies into the organization of the learning process is substantiated. Furthermore, the conceptual content of "innovative pedagogy" and its pivotal role in modernizing primary education are detailed.

Keywords: innovation, social aspect, economic factor, psychological dimension, pedagogical system, pedagogical skill, humanization of education, scientific and pedagogical concept, innovative pedagogy, innovative learning.

Kirish. XX asrning boshlarida yangi bilim sohasi innovatika-yangiliklar kiritish haqidagi fan paydo bo‘ldi, unda moddiy ishlab chiqarish sohasidagi texnik yangiliklarning qonuniyatlari o‘rganiladi. Innovatikada asosiy tushuncha - innovatsion jarayon hisoblanadi. Ta‘limda innovatsion jarayonlar uch asosiy jihatdan qarab chiqiladi: ijtimoiy-iqtisodiy, psixologik-pedagogik va tashkiliy-boshqaruv. Ushbu jihatlar innovatsion jarayonlar o‘tadigan umumiy iqlim va sharoitlarga bog‘liqligi sababli mavjud sharoitlar innovatsion jarayonga hissa qo‘shishi yoki to‘sqinlik qilishi mumkin.

Asosiy qism. Sharqning buyuk allomalari Xorazmiy, Farg‘oniy, Farobiy, Beruniy, Ibn Sino, M.Ulug‘bek, A.Navoiy, Z.M.Boburlarning pedagogik qarashlarida yangicha yondashuv va g‘oyalar ilgari surilgan.

Jahon ilm-ma‘rifatining buyuk nomoyondasi Abdullox Muxammad ibn Muso al-Xorazmiy induksiya yo‘li bilan umumiy echish usullarini hal etdi, deduksiya yo‘li bilan umumiy usullar yordamida turli xususiy masalalarni echdi. Shuningdek, ta‘lim jarayonida bilimlarni o‘zlashtirishda ko‘rgazmali vositalardan foydalanish, ta‘limda mantiqiy tafakkurga, shaxsiy kuzatish va tajribalarga suyanish, savol-javob, bahs-munozara kabi ta‘lim usullarini keng qo‘llash, olgan bilimlarni amaliyotga tatbiq eta olish ko‘nikma va malakalarini tarkib toptirish to‘g‘risida to‘xtalib: “...sezgi orqali bilish, bu qilgan bilim bo‘lsa, mantiqiy bayon, aqliy bilish esa, haqiqiy bilishning muhim tomonini bayon etadi. Insonning xulq-atvori, xatti-harakati mantiqiy fikrlashga asoslangandagina mukammal shakllanishi mumkin” - degan xulosaga keladi.

Abu Rayxon Beruniy ta‘lim-tarbiyani amalga oshirishda ta‘lim oluvchilarni zeriktirmaslik va xotirasini toliqtirmaslik uchun o‘rganiladigan fanlarni yangisi bilan almashtirib turish zarurligi va o‘qitishda turli yangi ta‘lim usullaridan foydalanish haqidagi ilg‘or fikrlari xozirgi davr uchun ham dolzarbdir.

Ibn Sinoning “Tadbir ul-manozil” asarida bayon etilgan o‘qitish usullari hozirgi davr ta‘limotlariga mos kelishi ham nazariy, ham amaliy jihatdan qimmatlidir. “Bola baquvvat bo‘lib, so‘zlashuv nutqini yaxshi tushuna boshlagandan so‘ng u savod o‘rganishga qobil bo‘ladi, shundan so‘ng savodga o‘rgata borish mumkin”.

Ibn Sino o‘quvchiga bilim berishda o‘qituvchining pedagogik mahorati va mas‘uliyatli burchi masalasiga alohida to‘xtalib, o‘qituvchi bolalarga bilim berishga kirishishidan avval, ularning xulq – atvorini o‘rganishi va bilimlarini tekshirib ko‘rishi, qiziqishini, nimaga qodir ekanligini tavsiya etishi kerakligi haqida fikr yuritar ekan, murabbiylarga shunday yo‘l-yo‘riqlar beradi:

- bolalar bilan muomalada bosiqlik, jiddiy bo‘lishi, berayotgan bilimning qanday o‘zlashtirib olayotganiga e‘tibor berishi;
- ta‘limda turli o‘qitish usullari va shakllaridan foydalanishi;
- ta‘lim oluvchining xotirasi, bilimlarni egallash qobiliyati, shaxsiy xususiyatlarini bilishi;
- fanga qiziqitira olishi;
- berilayotgan bilimlarning eng muhimini ajratib bera olishi;
- bilimlarni talabalarga tushunarli, uning yoshi, aqliy darajasiga mos ravishda berishi;
- har bir so‘zning bolalar hissiyotini uyg‘otish darajasida bo‘lishiga erishish zarur.

Ibn Sino maktabda bolalarni alohida – alohida o‘qitishdan ko‘ra jamoa tartibida o‘qitishni afzal deb biladi. “O‘quvchilar birga bo‘lganda bir-birlari bilan gaplashadilar va bu bilan o‘z xotiralari va nutqini rivojlantiradilar” - deydi. Bugungi kunda allomaning g‘oyasi kollektiv o‘qitish uslubiga mos keladi.

Muhammad Tarag‘ay Ulug‘bek o‘quv tizimini isloh qilib, falakiyot, matematika, geografiya kabi aniq fanlarni o‘qitishni joriy etdi. Ta‘lim mazmunining sifatini oshirdi va o‘qish-o‘qitish uslubini yangilashga jiddiy e‘tibor berdi. Madrasada olgan nazariy bilimlarni, rasadxonada amaliy mashg‘ulotlar o‘tkazishni yo‘lga qo‘ydi. Muddarislarning mas‘uliyatini va

pedagogik mahoratini oshirishga alohida e‘tibor berdi. Ulug‘bekning fikricha, talabalarni bilim olishni istamasligi va zerikishi muddarislarning o‘quvsizligidandir, deydi. Chunki bunday muddaris-tarbiyachilar ta‘lim usullarini noto‘g‘ri qo‘llash bilan talabalarning bilimga qiziqishini so‘ndiradi. Darsliklar qaysi fan, voqea, hodisani aks ettirishidan qat‘iy nazar, hayot haqidagi haqiqatdan uzoq bo‘lmasligi va yangi mazmun bilan boyitib borilishi kerak. Olim mustaqil mutoala qilish – bilim manbaidir, degan g‘oyani ilgari suradi.

XI asrning boshida ta‘lim jarayonini insonparvarlashtirish, o‘quvchini o‘z xohish-istagiga qarab, o‘z qiziqishini qondirish maktabga bog‘liqdir degan g‘oya ilgari suriladi. Har bir bolani hurmat qilish, sevish, uni shaxsini rivojlanishi uchun barcha shart-sharoitlarni tug‘dirish, ta‘limni o‘quvchining tabiatiga moslashtirish masalasi kun tartibiga qo‘yiladi. Qisqa qilib aytganda o‘quvchi shaxsi ta‘lim-tarbiya jarayonining markazida bo‘lishi haqidagi masalalar ko‘riladi.

Shu davrda o‘quvchi shaxsiga qaratilgan ta‘lim vujudga kelib insonparvarlik pedagogikasi nomi bilan yuritila boshlandi. Uning bosh g‘oyasi yoki konsepsiyasi o‘quvchi shaxsini himoya qilish, uning huquq va erkinliklarini, baxtini, shaxsning ichki imkoniyatlarini ochish va rivojlanishiga ijodiy muhit yaratish, mehnat qilish, ta‘lim olishlariga zaruriy muhit yaratib berishdan iboratdir.

Insonparvarlashtirish pedagogikasi shaxsga yo‘naltirilgan ta‘limdir. Insonparvarlik pedagogikasini innovatsion pedagogika deb ham ta‘riflashadi. Bu degani avtoritar pedagogikadan voz kechib, hamkorlik va hamijodkorlik pedagogikasiga o‘tish jarayonidir.

Innovatsion pedagogika- ilmiy nazariyalar tizimi bo‘lib, tarbiyalanuvchining o‘quv-tarbiyaviy jarayonning faol, ongli, teng huquqli, o‘z ichki imkoniyatlariga suyanan holda yuritilishi tushuniladi.

Insonparvarlik pedagogikasiga asos solgan va uning asoschilaridan biri AQShlik gummanist olim Karl Rodjersdir (1902-1987). U maktabda o‘qib yurgan vaqtda qobiliyatsiz o‘quvchi sifatida ko‘p tanbehlar eshitib, o‘qishni bitiradi. Keyinchalik o‘qishni bitirib o‘qituvchilik qiladi. Eski gunohlarini yuvish uchun o‘quvchilarga mehribonlik, ularning qiziqish, hoxish-istaklarini ro‘yobga chiqarish uchun o‘quvchilarni sevish va ularga yaxshilik qilishni o‘zining hayot tarzi sifatida qabul qiladi. O‘quvchilar bilan insonparvarlik yo‘nalishi asosida ishlash bo‘yicha oldin to‘garak, keyinchalik uni ilmiy-tekshirish markaziga aylantiradi.

Insonparvarlashtirish orqaligina bola xulqini, o‘zini tutishi, mas‘uliyatni his qilishga erishish mumkin degan xulosaga keladi. Bu muammoni hal qilishda faqat muhit yaratish, ilg‘or tajribaga suyanishni o‘zi etarli emas deydi. Insonparvarlik asosida bolani o‘zligini anglash, ijodiy muhitni yaratish, o‘z-o‘zini rivojlantirish, takomillashtirish, tarbiya toptirish orqali o‘qishni engillashtirish, uni o‘qishini quvonch maktabiga aylantirish mumkin. Quvonch maktablarida bolalarga eng yaqin murabbiylar faslitatorlardir degan fikrga keladi. Tarbiyalanuvchi uning shaxsiga hurmat bilan qaralayotganini, sevisi, mehribonlik ko‘rsatilayotganini, u bilan ishlashga, uning taqdiri bilan qiziquvchi murabbiylar borligini his qilishlari kerak.

Innovatsiyalar dastlab madaniyat sohasida qo‘llanila boshlagan va dunyo madaniyatining jadallik bilan taraqqiyoti va rivojiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatgan. Umummadaniyatni rivoji asosida ma‘naviy madaniyat, moddiy madaniyat, badiiy madaniyatlar tarmoqlari vujudga kelgan. Ular o‘z navbatida yana yangi tarmoq madaniyatlarini kelib chiqishiga va takomillashishiga sabab

bo‘lgan. Masalan, badiiy madaniyat cholg‘u asboblari, mumtoz qo‘shiqlar, estrada qo‘shiqlari va musiqasi, lirik qo‘shiqlar, kino va teatrlar sohasini rivojlanishiga sabab bo‘lgan.

“Innovatsion ta‘lim” deganda o‘quv jarayoniga yangi elementlar olib kirish tushuniladi. Shuning uchun ta‘lim tizimida innovatsiya o‘zgartirish bilan bevosita bog‘liq. G‘arb maktablari ekstensiv yo‘l bilan pedagogik mahsulotni yangi informatsion texnologiyalar, vaqtni turli xil o‘quv faoliyatlariga taqsimlash, sinfdagi differentsiatsiya va individuallashtirish hisobiga oshirish bilan rivojlanib bormoqda. Shu bilan pedagogik mahsulot sifati yaxshilanmoqdaki, bu savol aniqligicha qolmoqda: ko‘pchilik mustaqil ekspertlar bunga ishonchsizlik bildirmoqdalar. Bu holatdan chiqish yo‘li «O‘zaro bog‘liqlikdagi innovatsiya (yangiliklar)» deb ataluvchi, intensiv va ekstensiv yo‘llarni birlashtirishga imkon beruvchi pedagogik tizim rivojlanishi hisoblanadi. Bu pedagogikaning foydalanish imkoniyatlarini chuqur tekshirishni talab qiladi, bu esa ular turli ko‘rinishdagi turli harakterli va turli darajadagi pedagogik tizim tashkil etuvchilari uchrashgan nuqtada namoyon bo‘ladi.

Xulosa. Bola maktabga qabul qilinishi bilan o‘qish etakchi faoliyatga aylanishi zarur bo‘ladi. O‘qish o‘yindan farqli o‘laroq majburiylik kasb etadi, u aniq maqsadga qaratilgan, ijtimoiy ahamiyatga molik bo‘lgan hamda tizimga solingan faoliyat turi hisoblanadi. Boshlang‘ich sinflarda bolalarni o‘qitish jarayonida ham o‘yinlardan foydalaniladi, lekin endi ular o‘qish, o‘qitish vazifalari bilan bog‘langan bo‘ladi.

Innovatsion o‘yinnning maqsadi, turi, tashkil etish sharoitlari ham o‘zgaradi. Boshlang‘ich sinflarda bolalarning o‘qish faoliyatini tashkil etishda o‘qituvchi o‘qish jarayoniga, ya‘ni harakatlarni bajarish usullariga alohida e‘tibor beradi. Chunki o‘qishning pirovard maqsadi muayyan bilim va malakalarni egallab olishdangina iborat bo‘lmay, balki kelgusida ishlab chiqarish, fan yoki insonlar bajaradigan boshqa ijtimoiy faoliyat turlarining murakkab muammolarini hal qilishda kerak bo‘lgan mustaqil ravishda bilim olish mahoratini o‘zlashtirish hamdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Mavlanova R.A., Raxmankulova N.X., Matnazarova K.O. Boshlang‘ich ta‘lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi. T.: 2012-180 b.
2. Xoshimov K., Ochil S. O‘zbek pedagogikasi antologiyasi. T.: 2010 -300b
3. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat. O‘quv qo‘llanma. T., Iqtisod-moliya, 2010-176 b.
4. Ergashev R.N. va boshq. Boshlang‘ich ta‘lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi. Darslik. T.: 2021-217 b.